

Báthori Csaba

Játék-szonettek

I

Egy
pék
meglék-

elt
egy
telt-
ebb

cip-
ót
s jót

szítt
be-
le.

II

Tisza
széli
kék i-
bolya,

mintha
élve
vére
folyna.

Pedig
zokszót
alig

ad ő:
mimóz-
anó!

III

Hegyesen
haladok
pejemen,
magyarok.

Ha lelök
a gazba,
eltűnök
alatta,

s bár fűbe
harapok,
előtte

fűszagot
fog orrom
a dombon!

IV

Szemen szedett
aranyammal
tolvaj gyerek
messze nyargal

s azt hazudja
istenemnek,
Béla bátyja
gazdagabb lett...

Pedig úgy ég
ő, csak *éppen*,
mert a szégyen

s nincstelenség
rég bezárta
önmagába.

V

Némuló dalom
a lombokra száll,
megvárja az ágon
a magas halál.

Hallja bár szavam,
süket a magas,
s noha hangtalan,
sárga sugaras.

Fenn tömény magány.
De lenn lágysután
valami szólal.

S már hull is szivem:
újra ismerkedem
a lennvalóval.

Follinus Anna

Kút

A magány végül mindig véget ér.
Hiába mennél tovább, hol idegen tájak várnak,
hol más a rajzolata minden fának,
bármelyik útra lépsz, az visszatér,
odavisz, honnan magadhoz indultál.
Szomjadat csak akkor olthatod a kútnál,
ha nem mélye – vize vigasztal.
Hiába tudod, ott mindent beterít
a metsző hallgatás, mint fekete angyal,
hiánya mégis hatalmába kerít,
s bár még haza sem értél, máris marasztal.
Törései mentén ölt testet, mi roppan –
a fákbán, a csöndben, mámorodban.

Füleki Gábor

Egy régi és egy új elem

Báthori Csaba

MAJD HA ELHÍV

A szív sugárzik s közben másnaponként
megsemmisül: reggelenként a fényvel
több, s amit napközben kínnal érlel,
igyekszik megőrizni azt a kis fényt

éjszakára is, mikor egyedül van.
Mert minden fájdalom új út vagy eszme, –
ne visszakozz: utad a végtelenre
céloz világosságban és homályban.

Amíg él, senkit nem ültet helyére
ember: haláloed messze többet ér, mint
egész életed szürke sárvidéke

s mindegy, hogy isten érint vagy nem érint.
Édes szó, semmi... de aztán, majd, ha elhív, –
végtelen tenger végül zátonyos szív.

Báthori Csaba szonettjeit újra- és újraolvasva kikristályosodik az *elemi* tapasztalat: minden darab egy tarka szíromrendszerrel ékesített virág: csésze- és szíromlevél-burka a szonett mélye felé vezető kvartettpár-képrendszer, mely soráthajlásaival, komplex képsorával az olvasó-méhet csalogatóan-örvénylően a szonett-virág belseje felé vezet. Intellektuális nektár várja ott a befogadót, a porzók hímpora bogárhát-agyféltekénkre tapad, s végül meglátjuk a versrózsa mélyén megbújó termőben, magházban kiérlelt magot, mely általában a szonettek második tercettjében aforisztikus sorpárként realizálódik.

Más képtársítás is megfogalmazható: október végi öregzöld mélyvörösébe sárguló leveleiket szemünk láttára, szóról szóra haladva elhullató tölgyeket látunk – egy-egy levél egy-egy metafora, szinesztézia –, s ez őszvarázson át a szonett mélyébe hatolva, egyszer csak megpillantjuk mindezt tartó ágrendszerét, stabilan nehézkedő törzsét – a szonett metafizikai-egzisztenciális sugallatát. S végül egy elmelépést hátrálva egybelátjuk a kettőt: előttünk áll a szonett-tölgyfa, teljes őszpompájában, lombját-ágrendszerét szorosan szükszerű egymásra rétegzettségében mutatva.

Az *Elemi szonettek* (Napkút Kiadó, 2013) áttanulmányozva tölgyerdőt látunk, magoncok nélküli érett matuzsálemeket, melyek mindegyikének lombja-törzse kiérlelt élettapasztalat hordozója. Készülő, az év minden napjára

egy-egy szonettet ígérő újabb kötetének néhány megismert darabja ugyanezt a magas színvonalat sejteti.

Báthori költészetének központi témája a megsemmisülés, a lélek, a halál és Isten mibenlétén, emberlétünk, ittlétünk egzisztenciális jelentőségén való töprengés, e tematika az *Elemi szonettek* fő vonulata. A kötet derekán túl található *Majd ha elhív* című darabja e kérdéstöprengésnek talán az egyik legkiforrottabb képviselője. A cím a halált a „majd” szócskával távlatosan a jövőbe helyezi. Ám egyszer mégis elhív, a nagy átlépés elkerülhetetlen, noha a hívás ezt a fenyegetettséget személyes jellegével enyhíti.

A lét szíve az emberi szív, az univerzum urának léleksziporkája minden lélek, s ennek ősi, mágikus szemléletű központja életidőnket mérő-érző, dobogó szervünk: „A szív sugárzik s közben másnaponként / megsemmisül”. Ez a tételmondat indítja a költeményt, s az ezt követő magyarázat kibontás nélkül is sejtjük: minden nap reménnyel virrad ránk, a napfény sugárzása a szív sugárzásával ötvöződik, mert a kint az a bent is; s mégis az ezt követő éjjel a napi megsemmisülés, a napi vágyak, várankozások szétfoszlása, s ugyanakkor a nap szülte mikro-élettapasztalat hozzáadódása lényünk halálba növvő korallszigetéhez. Az olvasói sejtelem igazolódik: a szonett-szirom-rendszer első rétege tömören e képzet-sort ábrázolja: „reggelenként a fénnel / több, s amit napközben kinnal érlel, / igyekszik megőrizni azt a kis fényt / éjszakára is, mikor egyedül van. / Mert minden fájdalom új út vagy eszme, – ”

A kinnal érlelt nap belső fénye átmentődik (emberi erőfeszítéstől-tudatoságtól függően) éjszakára, a feldolgozás idejére, a magány, a szembenézés tudatszakszára. Ez általában kudarc, fájdalom – ami azonban előremutat: mit kellett volna másképp, mit kellett volna elkerülni? Azaz milyen lelki fejlődésre, továbbalakulásra van szükség? Tehát: „új út vagy eszme”. Gyakorlat és elmélet – mindkettő szükséges az életút eszményítéséhez és az eszmék magasa melletti hétköznapi eligazodáshoz.

A fejlett tudatú ember lényé szerves részévé teszi a nap csapadékát-párlatát, elutasítani az élet iskolanapjainak tanulságait nem érdemes: „ne visszakozz: utad a végtelenre / céloz világosságban és homályban” – sugallja a második sziromkör. Fogadd el a nap éreleményét, hisz húsz-hamincezer nap párlatából áll össze életed, léttapasztalatod, mely a végtelenre nyit. Mindegy, hogy életünk ragyogó-optimista vagy szakadékos-pesszimista szakaszában vagyunk: a tapasztalat és az idő egyaránt a határtalan Létbe sodor tovább bennünket, az életút Istenbe torkollik.

Az első tercettben a szonett szemlélete már közelít a szentenciózus maghoz: élet és halál ellentétéből bomlik ki a halál fontosabb mivolta, hiszen végtelensége a lehatárolt élethez képest óriásperspektíva: „halálad messze többet ér, mint / egész életed szürke sárvidéke”. A föld pora vagyunk, szürke bardó-színben róva utunk, s tán még az isteni gondviselés (vagy isteni ihletettség?) sem számít: „s mindegy, hogy isten érint vagy nem érint.” Ittlétünk édessége, gondolatai, szavai semmibe foszlanak a nagy átlényegüléskor, és a szonett nominálisan tömör záró kulcs-sora ígéri ránk a tanulságot: „de aztán, majd, ha elhív, – / végtelen tenger végül zátonyos szív.” A vers címével találkozunk itt újra, mellyel a szerző lényegkiemelő keretbe zárja szonettjét: a halál hív el mindenkit, a halál tengerén szükségszerűen minden élet zátonyra fut, és

nem tudhatjuk, hogyan tovább, miképpen nyilatkozik meg az átlépő számára a végtelen.

A költő készülő új szonettkönyvében *Játék-szonettek* címmel egy ötdarabos ciklust olvashatunk majd. E versek formailag és tartalmilag is önfeledtek, még egy szótagos sorokból álló bravúrt is találunk közöttük. A sorok szótagszáma a szonettek sorszámának megfelelően növekszik; az ötödik darab szótagszáma már ötre bővül. Megfigyelhető, hogyan nyer egyre nagyobb tért e költeményekben a sorhosszúság bővülésével a filozófiai mondanivaló. Az első darab derűs szösszenet-jellegétől az ötödik szonett már jellegzetesen „báthoris” hangulatába érkezünk:

JÁTÉK-SZONETTEK

V

Némuló dalom
a lombokra száll,
megvárja az ágon
a magas halál.

Hallja bár szavam,
süket a magas,
s noha hangtalan,
sárga sugaras.

Fenn tömény magány.
De lenn lágy-sután
valami szólal.

S már hull is szívem:
újra ismerkedem
a lennvalóval.

A verszene lengő-repülő, lágyan elomló, a súlyos mondanivalót klasszicista könnyedséggel ellenpontozza. A költő jellegzetes motívumait, kulcsszavait rögtön fellelhetjük soraiban: némaság, halál, magány, szív. E szavak szemantikai mezeje melankóliát sugall, de a levegős hangvételt aranyló szeptemberivé oldja. A költő dala, vagy akár az egyszerű ember mindennapi szava repül és ül meg levélként az élet fáján, várva-kérdezve a halál érlelő-hívó szavát. Az értő, de néma égbolt azonban nem reagál a létbe hullott esendő lény kérdéseire, csupán közönyös-derűs, mindenkire egyformán eső fénysugaraival válaszol: „Hallja bár szavam, / süket a magas, / s noha hangtalan, / sárga sugaras.” Aszszociálódhat bennünk itt Babits süket Istene, Rilke Nagy-Halál képzeete is.

A rejtélyes, kiismerhetetlen, végtelen önvalójában magányos „fenn” világa csupa megválaszolatlan kérdést szül: a folyton ezeket vizsgáló lélek számára ez idővel emésztő teherré is válhat. A vers töprengő alanya úgy dönt hát, körülnéz újra a már-már elhagyni kívánt e világi tereken, s mint Ádámot a *Tragédiában*,

őt is visszahúzza a fagyos úrból a Föld Szelleme, bár a lélek döntése itt önkéntes: „S már hull is szívem: / újra ismerkedem / a lennvalóval.” A lélek-levél tehát lehull, ám ez még nem a halál, hanem visszatérés a föld vízszintes, forgó, tarka világába.

Kíváncsian várjuk, hogyan nyilvánul majd meg e visszatérés a készülő új szonettkönyvben, milyen témafelvetésekre és gondolat-hálózatokra bukkan majd a kutató olvasói tekintet.

Zárásként álljon most itt az *Elemi szonettek* hatását, általam feltételezett líratörténeti jelentőségét felvillantani próbáló költemény, Báthori Csabát születésnapján köszöntve.

Télelem-fény

Szonett-elemlánc, fénylő lélek-telem,
 érdes balzsam, líra-szellemdaru,
 bodor levélözön, szziromtenger:
 nem szólítod azt, ki vér- s lélektelen

szemléli, elméje fakó ecet, hamu.
 Vigyázz! Itt lényeg él, s lélek terem.
 Beszív örvénylő képboltív-kapu,
 magház-gyümölcsöd, törzsigéid fedd fel!

– Lét, halál, úr, semmi, öreg szív, anya,
 föld-nyelvből haza égő ősz-aranya.
 Föléd hajol kutató értelem,

napröptű Ikarosz, hó-istensaru;
 érett szív érthet, mély lélekszemmél
 lépve át sorodba, Orpheusz dala.

Gergely Ágnes

Kedves Csaba,

utolsó percben értesültem róla, hogy Te is bevezel ebbe a láthatatlan folyóba, amelyben már annyian közlekedünk, reménykedve, hogy csak lebegni fogunk, elsüllyedni nem. A rómaiaknak, akárhogy nézzük, sikerült, hát nekünk miért ne sikerülne? Nekem hiába beszélnek Róma bukásáról, Róma él, amíg Vergilius és Horatius él. Isten éltesen, Csaba, állandóan olvaslak, minden mondatodat élvezem, a versmondadataidat a leginkább.

Szeretettel öllelek.

Györe Balázs

feszület

apánk-anyánk már nem él
de jól tartja magát az a spárga
amivel anyám kikötötte a fürdőszobaajtót
hogy be ne csukódjon
a mosógép centrifugálás közben
neki-nekiütődött az ajtónak
és lekaparta róla a festéket
vajon a lakás hanyadik ajtaja
és mi lehet mögötte
apám állt meztelen egy farácson
és zuhanyozott katétere lógott
a spárga megfeszült
és azóta is feszül feszül
a fürdőszoba jégverem

Győri László

Mint a fák

Igen, egyszer csak észrevettük egymást,
és nyitogattuk egymás ajtaját.
Ahogyan a tóban a megrekedt sást
látogatja kis habokkal a nád.

A sár lefög? A vízben hogy mehetsz át?
Úgy, hogy kilép a sárból is a láb.
Lépj ki, de most is észrevenni egymást,
zörgetni egyre egymás ajtaját.

Tudom, ki vagy. A vízben túl a hegylanc.
Elérsz innen, elérsz majd odaát.
Bízzunk, akkor a kín vaslapja nem szánt,
csak nyitogatjuk egymás ajtaját.

Vakok, akik csak oldalognak folyvást.
Hidd, hogyha fáj, neked már meg nem árt.
Csak járj magadban, járj csak, *mint a fák!*

Halmi Tamás

Üdvünk végett

Báthori Csaba-bekezdések

*„Nem voltunk itt, csak eltűnéssel.
Lenni és nem lenni, a kettőt
egyszerre tenni, ez a szépszer.”
(Sétalítánia)*

*„A világ mindig az igenen múlik,
szívtől a szíven túlig.”
(A távozás képei II.)*

A „magyar Rilke”? Kevés, ha ezt a sokat mondjuk is. Mert sok műfajú írásművészetében ott pulzál még Kosztolányi gazdag nyelve és József Attila komplex esztétikája és Nemes Nagy Ágnes fegyelmezett hivatástudata is.

Báthori nemcsak a magyar irodalom dialektusait beszéli folyékonyan, de a világlíráról is tudomása van.

Az úton, melyen Tandori két kötet után megtorpant (s mellékösvényeken fogta sietősre), Báthori költészete mert továbbmenni?

Babits Mihály, Rába György, Báthori Csaba: poeta doctissimusaink. Nem helyettünk, hanem értünk tudnak mindent. (S amit nem, azt is üdvünk végett.)

Rilkei toronybeszéd és kelet-európai földszint: ethoszában összeér, összefér. Poétikája sárig emeli az alvilágot. *Tehát a fényre.*

Költészete: titkos regény; lírai hőse oly konzekvens metafizikai kalandok alanya.

„...az emberekkel // azt érdemes, ami az emberen túl / van, lassan megbeszélni” – írja (*Így vagy úgy*, in: *Jel a semmiről*, 2009). Költészete ezt a dialógust kezdeményezi az olvasóval.

„Ha Babitsot olvasod, nem zuhansz tovább”, olvassuk (*Egyszer a földön*, 2015), s támaszt találunk a levegőben.

Tágassá iskolázott látóhatár és mikroelemzésektől sem fázó műgond. – Nem dűskálunk nagy olvasókban. Becsüljük meg Báthori esszéajánlatait.

Munkássága komótos erők oltalma alá helyez, mindannyiunkat.
Ha őt olvassuk, nem félünk magunktól.

Korpa Tamás
Melankólia

Báthori Csaba Melankólia-sorozatához

Interjú a lombhullásról, egy novemberi tölgygel

olyan érzés volt, mint aki ott van, de még sincs ott, mint aki nagyon
lassan távolodik, mégis
képtelen vagyok megérteni, amikor búcsút int.

I db kommentár a lombhullásról

és a gyökerek földbe sülyesztett abroncsos szoknyájáig lesugároz az
elengedés,
ha a szél belefelejtkezik a lombba. ha beomlik rajta lombja,
az ádámkosztümös fa maga az elengedés.
az elengedés a lombhullatók dramaturgja.
mint egy feldúlt adventi naptár, amiről leszereltek
már minden lakatot, lakatlan lomb, elengedés.
az elengedéstől testképzavaros fán a töprengés harmata.
a közelség lenyűgöző hónapjai és a távolságtartás mint elengedés.
mikor egy vonása kiszorul belőle, s önálló életet él.
nem is nagyon értve, mi az, amiben osztozik, ha birtokol.
akár, ha minden egyes termésére szaglólám nőtt volna, úgy kapalózik
ingóságaival a döngút felé.
a kátyús, félbarna avaron szerte – gondolkodási idő – elengedés.
az elengedés mint érintés, ami javaslat,
ami végigvisz egy sejtést. mintha erekciója lenne kőkemény ajkainknak,
amikor erről beszél.
és a levelek kórusa: sohasem lehetünk kortársai!

Decemberben jelenik meg már e novemberi tizenhárom szerzős tisztelgő kis sorozat. Az irodalomban sokoldalú alkotó karácsonykor lesz hatvanéves, tehát – így adódhatott csak a lap ritmusában – előre emeljük magasra kalapunkat konzulensünk előtt; Báthori Csaba műhelyünket 2007 óta 22 kötetben 18 könyvcímmel gazdagította, bennük kilenc műfajban és műnemben teremtett – sokszor újitóként – remek műveket. Köszönjük. Köszönik olvasóid. S köszöntünk, barátunk – sorakozó mestermunkákat kívánva többet és tovább. (A szerkesztőség)

Jelenits István

A gondolat ereje

Báthori Csaba, akinek most hatvanadik születésnapját ünnepeljük, 1971 ősztől 1975 tavaszáig/nyaráig a budapesti Piarista Gimnázium diákja volt. Akkor ismertem meg: osztályukat négy éven át tanítottam magyarra, három évig hittanra is. Csaba nem volt rossz tanuló, de azok közé sem tartozott, akik minden tárgyból kiváló teljesítményt nyújtottak. Magyarból – és hittanból is – mindvégig jelese volt. Véletlenül idézni tudom most egy másodikos röpdolgozatának néhány sorát. A feladat ez volt: „Mi jellemzőt tudnál mondani 3-4 mondatban Mikés Kelemenről?” A válasz: „Zágonban született. A Rákóczi-szabadságharc után követte a fejedelmet Párizsba, majd Rodostóba. A levelei híresek. Ő a magyar széppróza úttörője. Leveleiből a fejedelem iránti hűség és a hazavágyódás kettős érzése csendül ki. Leírja a török életet, az ottani környezetet, a fejedelem egy-egy napjának rendjét, R. halálát (1735). Ő az utolsó bújdosó. Levelei fiktív levelek.” Ez nemcsak a jó tanuló ügyes válasza. Olyan fiatalemberé, aki érdeklődéssel fordul a tárgyalt irodalmi anyaghoz, nem a jó jegyért tanul, hanem valóban érdekli az, ami az órán szóba kerül, s ha számot kell adnia a tudományáról, ügyesen teszi szavá, amit megtanult.

Érettségi után a pesti bölcsészkarra jelentkezett, de piarista érettségivel oda nem vették fel. Az irodalom iránt való érdeklődése mégsem aludt el. Jogot végzett, később Nyugatra került, s évtizedeket élt ott. Mégis magyar költő, műfordító, irodalomértő és -értelmező esszéista vált belőle. Nemrég hazatért, s most az irodalom kedvelői megismerkedhetnek írásaival. Megvallom, évtizedekre én is szemem elől vesztettem, most a felfedező örömeivel olvasom, kóstolgatom egymás után megjelenő köteteit. Talán javára is vált, hogy idegenben érett alkotó művésszé. Úgy látszik, folytonosan figyelemmel kísérte a hazai magyar irodalmi életet: kritikái, recenziói, amelyek most esszéköteteiben megjelennek, mind ezt tanúsítják. Ám a külhoni tartózkodás sajátos szellemi függetlenséget biztosított számára, s ennek jó hasznát látta.

Költőként – például – kedveli a szonettet. De míg a szonett magyar művészei a vers zenei lehetőségeit kibontva kelnek versenyre egymással, ez ő szonettjei számunkra egészen szokatlanok. A gondolat ereje, kínja élteti s tartja össze őket, a megszokott jambikus sorok helyett olykor időmértékesen ritmizálhatatlan sorokkal, szakaszokkal találkozunk bennük, tompa, „ügyetlen” rímekkel. Néha teljesen rímtelen szonettekkel is találkozunk. Az olvasó meglepetten állapítja meg, hogy a gondolatok „játéka”, egymásba kapcsolódása önmagában is költői erejű, s a képek önmagukban is a hétköznapi világ fölé emelik a verset. Némi olykor teljesen szokott ízlésünknek való a vers, s akkor is hordoz meglepetést:

„Lész inkább, mint öreg kulcs, észrevétlen
és fázz forogni mindenféle zárban:
néha a jó is önmagára zártan
gubbaszt, akár a bűn vagy a szemérem.”

De máskor – inkább – ilyen szakaszokkal találkozunk a szonettekben:

„Már nem a kezemnek, csak a szememnek
nyit a pipacs, a kankalin, a rózsá...
anyagot egy árnyék már nem ölelget,
csak az időt szorongatja, kéri szóra...”

A fordító Rilke levelezésének négy vastkos kötetével ajándékoz meg minket, magyarokat. Mintegy utószóként olyan mélyre nyitó tanulmányt csatol a gyűjteményhez, hogy azt le kellene fordítania németre, hadd örüljenek neki azok is, akik Rilket a magukénak vallhatják.

S milyen szépek a tanulmányai: egy-egy versről, egy-egy kötetről! Javukra válik, hogy nem akarnak beilleszkedni a mi divatossá vált szemléleti rendszereinkbe, szóhasználatunkba. Nem régimódiak, mélyebbek, szabadabbak ezáltal.

Isten éltesse a hatvanesztendős Báthori Csabát – mindnyájunk hasznára s örömére!

Márton László

Hosszú a táv

Hosszútávfutó. Elsőre ez jut eszembe Báthori Csabáról. Ezt a képzettársítást Rilke általa fordított levelezése támasztja alá, de utalhatnék Hölderlinre is. Vagy akár Goethe *Faustjának* első részére, amelyet az 1990-es évek első felében párhuzamosan fordítottunk, és mindketten jól jöttünk ki belőle. De József Attilát is említhetném: amikor Berlinben, a Humboldt Egyetem szemináriumán el kellett döntenem, kinek az *Óda*-fordítását elemezzem a német diákokkal, az övét választottam, nem pedig Franz Fühmannét: az ő lelke volt az, amely beleszállt a német nyelvű J. A.-átültetésbe. Mondta is az egyik bűbajos szóke kislány: „A csávó (der Typ) áradozik a barátnője beleiről.” Ismeretségünk kezdetén, talán huszonöt évvel ezelőtt írtam egy drámatrilógiát egy erdélyi fejedelemről, akit véletlenül szintén Báthorinak hívtak. Egy antikváriumban szereztem egy korabeli metszetet is róla. Azóta Csaba, valahányszor feleségével, Balla Zsófiával együtt nálunk jár, mindig leakasztja a fejedelem képmását a falról, nézegeti, és kissé rosszállóan csóválja a fejét. (A Báthori nevű erdélyi fejedelem háromszor is lemondott a trónról, és mindannyiszor visszatért. Nem kellett volna.) Saját költészetét egy Holmi-beli, Rakovszky Zsuzsáról írt egyik recenziója alapján véltem megérteni. Azt hittem, önmagáról beszél, amikor így ír: „Van ugyan bizonyos rokokó izgágaság és cirmos arabeszkyszerűség Rakovszky jelformálásában, de a faragványok mögött rendre valamilyen tragikus tapasztalatemléket fedezünk fel.” Aztán, Babits-parafraízait olvasva, rájöttem, hogy így gondolkodik a költészetről, de a saját versei nem így épülnek fel. Azt is el kell mondanom, hogy gyorsan vezet. Gyorsan és bölcsen. Száguld, de soha, egy pillanatig sem kell félni mellette vagy mögötte. Megfontolt száguldás: ez lehetne az egész személyiség jellegéje.

Születésnapja karácsonyra esik. Aki ismeri és szereti őt, miatta is örülhet ennek a napnak.

Németh András

Teljes odafigyeléssel

Audiatur et altera pars. Hallgattassék meg a másik fél is. Napjainkra transzferálva: *Meghallgatni a másikat*. De nem csak részben, felében, harmadában, hanem teljes odafigyeléssel felvállalva azt, aki felénk fordul, minden mondandóját közölhesse velünk. Báthori Csaba eddigi életművét ismerve, kellő nyomatékot kap ez az ősi és jogelvi hagyományokon nyugvó bölcsesség.

Műfordításaiból megszületett köteteinek száma is lenyűgöző, de az még inkább, hogy kiket ültetett át magyar nyelvre. Többek között Hölderlint is. Sokat köszönhetünk neki a holderlini embereszmény tökéletes bemutatásáért éppen azzal, hogy a német költőóriás valamennyi létező szövegváltozatát lefordította azokban az esetekben, amikor ilyenekről tudhatunk. Erre az *Empedoklész halála* igen jó példa. A végcélhoz eljutni a vállalt elvekhez való ragaszkodás megtartásával ars poetica lehet bárki számára, ám amíg valaki ezt megéli, megélheti, csiszolja önmagát, csiszolja a gondolatait. Mintha a személyiség fejlődne a szövegváltozatokon keresztül, a szövegváltozatok révén. Keresni a tökéletest, a leginkább követhetőt, követendő. Báthori Csaba segít annak a megértésében, mennyire fontos más munkásságának a feltárása, akár a legapróbb részletekig. Csak így tudhatjuk meg, a legnagyobbak mit hagytak ránk, mi lesz a szellemi örökségünk. Báthori Csaba kimagasló nyelvtudása – hiszen kenyérkereső foglalkozása munkaeszközeként is használta azt Ausztriában – lehetővé tette József Attila szinte lefordíthatatlan verseinek, töredékeinek német nyelven való olvasását. Ezzel méltán váltotta ki mind az irodalomtörténészek, mind az alkotótársak megbecsülését, tiszteletét.

Báthori Csaba lenyűgöző műfordítói teljesítményén túl saját versei, esszéi ugyancsak kiemelkedő minőségről tanúskodnak. Amikor először találkoztam nyomtatásban Báthori Csaba nevével, az a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján volt. A *nagy motívum vágya* című versét a Jelenkor 1981. januári számában fedezhettem fel, az akkori hivatalos kultúrpolitika elvárásaitól teljesen eltérő művészeti hitvallásként. Úgy vélem, a költeményben megfogalmazottak ma is időszerűek, időtállóak. És az alkotó őszintesége is. A saját világkép legyen ott másoké mellett, kapjon helyet a nap alatt, legyen joga létezni. Audiatur et altera pars. A versnek a szemléletmódok, alkotói zsinórmértékek egyenjogúságáért megszólalót köszönhetjük. Báthori Csaba ezzel az alkotást, teremtést és annak eredményét elébe helyezi az alkotónak. Szolgáljon ehhez példaként a versből vett idézet:

....önmegtagadásom ezernyi formája
ne bontsa meg mások természetes kényszereit...”

És hogy visszaköszön a költemény utolsó mondatában Hölderlin!

„...De jaj, kinek fogok
kiáltani, ha megsebez ez a szemlélődés?”

(Az élet fele – Hälfte des lebens)

Az érettség, a vállalt szerep őszinte feltárása egyaránt jellemzi Báthori Csaba költészetét. Következésképpen ragaszkodik ezekhez az erényekhez, így nem csoda, hogy támaszkodik a nagy elődökre, a saját munkáiba beemeli a géniuszok eszmeiségét, textusait. Nagyon szép példa erre a *Kérés ehhez a szonett*hez című, a formai kötöttséget a mindig erősebb tartalmi gazdagságért feláldozó verse. A „...ki leszámolt már minden bizalommal...” fordulat a ráérezésnél több, utalás József Attila utolsó költeményére. Már végképp másoknak remélni, ez is lehet egy élet.

Mit kívánhatunk ezek után? Sok dolgos hétköznapot Báthori Csabának, hogy ünnep lehessen kézbe venni az újabb alkotásait. A nyugalmat, a háborítatlan teremtő munka örömét kívánjuk. Ő a *Százszorszép* című versében így fogalmaz: „Aki nem kérdez, hagy élni.” Az intellektuális létminimum illetően megfogalmazása elemi követelmény az alkotáshoz. Kérdések és számonkérések nélkül elfogadni a másikat, ha éppen költő, engedni úgy írni, megszólalni, ahogy szeretne. Audiatur et altera pars. Báthori Csabának igaza van.

Rácz Péter

Málnavész, tudásraktár

Hálás feladat évfordulós köszöntést írni Csabáról (ez a kérés a mindig derűs Szondi úrtól), mert fenntartás nélkül lehet méltatni. Nem tudom, az ünnepelt kedveli-e az efféle ünnepi megszólalásokat – nekem épp elég az örömöm, hogy gazdag gyűjteményben turkálhatok a fordítóház könyvtárában a „Báthori” név alatt. Pedig nincs is meg minden könyve ott, ami nem csoda, ha némely évben Tandorit leköröző szaporasággal ontotta a szép szavakat. Ne féljen az Olvasó, nem sorolom fel itt a műveit, hely nem volna rá elég. Valójában elég lenne egyetlen könyvről beszélni, és erre merészsége okán a *Kétszáz nyers vers* tűnne a legalkalmasabbnak. De aztán, ahogy belelapoztam a „B” betűsök közt fellelhetőbbe, vagy nagyon számos esszéje közül szinte bármelyikbe, feladtam. Nem tudom örök kíváncsiságát, sokoldalú tudását, burjánzó találékonyságát, szinte háromszázhatvan fokos érdeklődését érzékeltetni se, ha csak felsorolom töredékét (Shakespeare, Novalis, Flaubert, Baudelaire, persze Robert Walser, Musil, Symborska, JA, persze, akinek összesét fordította németre) azon költői pályáknak, amelyek miatt tollat ragadott. Míg mások regények első mondatait vizsgálják, ő azon morfondírozott egy rövid esszéjében, hogy legismertebb magyar költőinknél melyek a jellemző verszáró szavak (pl. számovár). Vagy azon: mikor és miért túl hosszú vagy túl rövid egy vers. Rég elfeledett vagy mélyen szunnyadó (örökké érzett?) jelentést elevenített fel bennem hozzá nagyon

közeli költőtársa egy sokáig félreértett szava megfejtésével: „A málnavészben mázsa léptek” (*A költő nyelveváltozása* című kis remekben olvashat utána, akit érdekel, mi dolog a málnavész). Milyen találó kötetcím: *A hangsúly keresése*, hisz ugyan mit tesz az író, mint a hangsúlyt keresi folyton a mindenkinek rendelkezésre álló szóözönben. Miként ő, főleg a számára legfontosabb műfajban, a költészetben, s utána a másokban, az esszében. Ez utóbbiban sem ismer tréfát: *Sétagyakorlatok* című esszékötete olyan vastag, hogy az olvasóban felmerül a kaján gyanú, ennek írása során utcán sétálni, úgy igazából, aligha lehetett ideje.

Miért nem tanít valamely egyetemi katedrán ez az ember (hogy ne szédüljenek bele az egyetemista lányok és fiúk mindabba az enciklopédikus tudásba, no meg érzékenységbe, amely elborítaná őket)? Aztán eszembe jut, dehogy nem tanít ő, nincs párja azoknak az igazi irodalomóráknak, amelyeket hozzá nagyon közeli (költő)társával, Balla Zsófiával *Versközéltetések* címmel sok éve tart a Stúdió K-ban havonta egy szerda este (most, sajnos, épp szünet van, remélem, csak ideiglenesen). Érzékenység, feszültségmentes kollegiális együttműködés, tudásraktár. Jó ilyenkor a nézőtéren ülni!

Életed felén jársz, Csaba! Sok kitartást, egészséget, örömet a „hindertundvcvancig”-ig!

Suhai Pál

Egy mai peregrinus

Báthori Csaba hatvanadik születésnapja alkalmából „pár személyes sort” írni számomra megtiszteltetés, öröm és emlék. Hozzá, Csabához olvasmányélmények és személyes szálak egyaránt kötnek. Lassacskán egy évtizede is ennek. Életműve kóstál vagy háromtucatnyi könyvet, ezek harmada polcomon is már – Babits-parafrázisok, nonszensz versek, esszék és esszék s fordítások, a teljes József Attila, nem tévedés, németül, s versek, nyersek is, Rilke-sonettek s a levelezés monstrozus tömbje a Shakespeare-ek mellett, s játéknak tán a provanszál líra. Báthori mind ő. De mivel is kezdjem? Győri László mutatott neki be engem. S ezzel egy időben – vagy nyomban utána? – *A hangsúly keresése* elhatározó élménye. Idekörmölöm, miket is gondoltam akkoriban róla (Radnóti Sándor recenziója nyomán is): „nagyon megjegyeztem néhány mondatát. Nevezetesen az »irodalmi köztársaság« mibenlétéről szólókat: a magaskultúra elhatárolhatóságának s a világirodalom egységének kettős tézisét.” Hogy mennyire igaz e föltevés, könyvei mind bizonyítják. Számomravalóan azóta is. A Rilkek kapcsán közelebbről össze is jöttünk. Egypárszor leveleztünk. Írjam, róla és neki, hogy mit is írtam? Jórészt tudni való ez, de nem baj tán, ha most – a Rilke-leveleskönyv recenziójának hozzá címzett soraival – egy részletét újból fölidézem: „S minderről jut még eszembe a *IV. kötet* végén közölt két ragyogó Rilke-esszé is: az egyik a tiéd, a másik a kevés jó barát egyikéé, a filozófus Ru-

dolf Kassneré. Feltűnt [...] a két esszé megközelítésmódjának különbözősége. Kassner jó németként egyetlen alapfogalomra [...] építette gondolatmenetét. [...] A Báthori-esszé vonalvezetése más. Nem tudnék egy ilyen fogalmat sem kiemelni belőle. Hármat igen, négyet talán még inkább. De arra is képtelen lennék, hogy ezeket rigorózusan elkülönítsem egymástól. Apró veréb-ugrások mérik (legfőljebb) a köztük lévő távolságokat. Szívárványos gazdagságában mutatkozik itt az Egy – e költészet és élet szívárványos sokszínűsége. A leveleké. A *peregrinus magánya* az esszé címe, de mire az írás megvilágítja a magány fogalmát, e »házasíthatatlan« valakiét, körbe is ér, a »vonakodó« háta mögül mintegy kezd közelíteni felénk »a világ számos viszonylatától elforduló ember ösbizalmával« egy felsőbb és érvényesebb világrendre tekintő ajándékozó, méghozzá úgy, hogy »az ajándékozás számára is élménygyarapodást jelent.« S így Báthorié is. „(Híven a földi világhoz – éppen a legbensőbb, isteni parancsolatok teljesítése közben.) Az alkotásban, az alkotás révén, de akár a műtől függetlenül is.“ S a Rilke-levelek bűvöletének emlékeképp ezt még ugyancsak írjam ide: „Csodálatos nyelv, immár a tiéd is, kedves Csaba.“ S ráadásnak és hódolatul a kötetekben annyit emlegetett *Sírfelirat* saját átköltését szintén: „Rózsa, ó, merő ellentmondás, gyönyör, / senki álmának lenni megannyi / pillá alatt.“ De ha már itt tartok, a hatvanadik alkalmából egy másik, szintén saját vers részletével hadd tolmácsoljam köszönetem mellett végül jókívánságaimat is az ünnepeltnek. Egy sestináéval – annyi másra ráadásul, trubadúrjaival ő hívta föl e versformára is a figyelmemet. Itt persze jó, ha a versvégi terzinára futja: „Maholnap itt a holnap, száraz ág int / hátrálni hűn előre s minden évszak / röpíthet jó időben s mind a szánkó.“

Tábor Ádám

Az irodalom alkimistája

A kilencvenes évek első harmadában ismerkedtem meg Báthori Csabával a 2000 szerkesztőségének törzsasztalánál, a New York kávéház karzatán. Átültünk egy másik asztalhoz beszélgetni, és rögtön összebarátkoztunk. Nem sokkal korábban fedeztem fel első, bécsi kiadású versfordítás-kötetét. Akkor még Bécsben élt, ahová 1981-ben emigrált, de a rendszerváltás után sokszor jött Pestre. Megismerkedésünktől kezdve, ilyenkor szinte mindig találkoztunk nálunk vagy presszóban, kávéházban. Olyan természetesen, komolyan és személyesen beszélgettünk, mintha kora ifjúkorunktól ismertük volna egymást. Szellemi és etikai prioritásaink, irodalmi ízlésünk és emberi mentalitásunk nagyon hasonlóak voltak. Emberként, barátként és íróként egyaránt közel állt és áll hozzám – még ha külföldi tartózkodásai, munkáink és elfoglaltságunk miatt olykor hosszabb ideig nem látjuk is egymást.

Báthori Csaba az egyik legműveltebb, legárnyaltabban fogalmazó, legtöbb műfajban alkotó és legmunkabíróbb mai magyar író. 36 éves koráig egyetlen

könyvet sem publikált, az elmúlt 24 évben viszont közel negyven verseskötetet, szépprózát, esszé- és kritikagyűjteményt, valamint műfordításkötetet. A kortárs magyar irodalomban Tandorin kívül senki más nem jelentkezett ennyi műfajban ilyen sok művel. Ez a rendkívüli teljesítmény egy láthatatlan, föld alatti élet-munkán nyugszik szilárdan. Báthori Bécsben ugyanúgy egy biztosítótársaságnál volt jogász, mint a múlt század elején Prágában Kafka; pesti, pécsi, majd linzi egyetemi évei önművelését és alkotótevékenységét folytatva, nyolcórás munkája mellett éjszaka és hétvégeken alapozta meg kivételes olvasottságát és készítette el számos munkájának – elsősorban műfordításainak – első változatait. A hazatelepülése óta eltelt két évtizedben kizárólag irodalommal foglalkozik. Szerencsés konstellációként egyenrangú élet-, szellemi és alkotótársra talált Balla Zsófia személyében.

Eddigi életművében talán *esszéisztikája* ragyog a legfényesebben. Több nyelv filológiai alaposágú ismeretén nyugvó hatalmas irodalmi – és tágabb kulturális – műveltsége kivételes minőségérzékkel, a létezés összefüggéseit átfogó teoretikus látása a konkrét művekhez, alkotóihoz vagy egyes élethelyzetekhez közel hajoló, egyedi karakterüket feltáró ritka érzékenységgel párosul. Transzcendenciára nyitottsága és a szellem primátusának képviselője pedig a semmi képzetének, gyerekkorától nehéz sorsának, a halál és halálfélelem, a pszichés és szomatikus ellenállások tudatban tartásával. A szellemi, religiózus, kulturális és irodalmi értékek örökéző lámpásai – a Biblia, Platon, a gnózis, Shakespeare, Goethe, Hölderlin, Rilke, József Attila szövegei – fényénél kutat a modern egzisztencia krízisét tudatosan tükröző művek, problémák labirintusában. Halálosan és életesen komolyan veszi az irodalmat. Ezért fogalmaz mindig művészi igénnyel és ezért latolgat alaposan minden egyes szót, ezért olyan precíz – és szigorú is olykor – kritikusként. Nemcsak gondolati – esztétikai élmény is olvasni esszéit.

Azért tud olyan pontosan, árnyaltan és színesen fogalmazni, mert *alanyi költő* és *prózaíró*. Lírája a szubjektív-alanyi és objektív-tárgyas költészet sajátos kombinációja. Egzisztenciális modern szépprózája pedig a fikcióé és önnön belső-külső tapasztalatáé. *Műfordítói* munkássága tartalmilag és terjedelmileg egyaránt esszéisztikájához mérhető súlyú. Rilke leveleinek – két kiadást is megért – többkötetes fordításai világirodalmilag páratlanok; németül sincs még a költő teljes levelezését figyelembe vevő hasonló válogatás. Másik kivételes teljesítményének 200 vers nyersfordítás-kötetét tartom. A harmadik nyilvánvalóan József Attila majd' összes versének németre való átültetése. De a *Hölderlin a toronyban* című fordítás- és esszékötete, vagy a trubadúrköltészet remekait tolmácsoló *Hódolat és hódítás* is inspiráló élményeim.

Báthori Csaba a Bécs és Budapest között fekvő Győrnek a világ- és a magyar kultúra, szellem és irodalom közt hidat építő folyóiratában, a *Műhelyben* közölt először itthon – és azóta is folyamatosan – fontos esszéfordításokat, tanulmányokat és más műveket. Személyével és munkásságával ő maga is közvetít a régi és modern nyugati – kiemelten a német – kultúra, valamint a magyar között. De – Rilke általa magyarított szavaival élve – „nem a világban való *válogatás*”-sal, hanem „a világ maradéktalan, fönséges, törvényszerűséggel lezajló *átváltoztatása*”-val. Ennek a goethei-rilkei igényű szellemi alkímiának a folytatásához kívánok neki további termékeny alkotó évtizedeket!